

Штрафні санкції за невиконання зобов'язань. Судова практика

№20, 15 травня 2025

Андрій Шабельніков ,
Керуючий партнер адвокатського об'єднання EvrikaLaw
голова Комітету Національної асоціації адвокатів із питань інвестиційної діяльності та приватизації

Безперечно, сьогодні Україна переживає надзвичайно кризовий період своєї історії. Однак, попри воєнний стан, постійні обстріли й інші виклики, економіка країни продовжує функціонувати й розвиватися. Це спонукає бізнес постійно адаптуватися до нових умов і шукати нові шляхи для масштабування навіть за сучасних реалій.

Зазначені процеси сприяють активному розвитку господарських відносин і встановленню нових комунікацій між суб'єктами господарювання шляхом укладення відповідних договірних зобов'язань.

Проте очевидно, що не завжди зобов'язання належним чином виконуються, тому виникає потреба в захисті бізнесу від негативних наслідків подібної ситуації.

З указаною метою чинне законодавство України передбачає відповідальність недобросовісних суб'єктів господарювання через застосування відповідних господарських санкцій.

Згідно зі [ст. 217](#) [поки чинного Господарського кодексу України](#) господарськими санкціями визнаються заходи впливу на правопорушника у сфері господарювання, у результаті застосування яких для нього настають несприятливі економічні та/або правові наслідки.

Унаслідок невиконання чи неналежного виконання договірних зобов'язань можуть бути застосовані такі види господарських санкцій:

- відшкодування збитків;
- штрафні санкції;
- оперативно-господарські санкції.

Своєю чергою, штрафні санкції складають такі правові механізми, як неустойка, штраф і пеня.

Неустойкою (штрафом, пенею) є грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредиторі в разі порушення боржником зобов'язання.

Штрафом є неустойка, яку обчислюють у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання.

Пенею є неустойка, яку обчислюють у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення виконання.

Особливістю неустойки є те, що право на неї виникає незалежно від наявності в кредитора збитків, завданих невиконанням або неналежним виконанням зобов'язання.

Водночас проценти на неустойку не нараховують.

Детальне тлумачення змісту неустойки як виду господарської санкції знаходимо в актуальній судовій практиці.

Як зазначено в [постанові Об'єднаної палати КГС ВС від 19.01.2024 р. у справі № 911/2269/22](#) неустойка як господарсько-правова відповідальність за порушення договірних зобов'язань

започатковує визначеність у правовідносинах за зобов'язаннями, а саме – відповідальність має настати щонайменше в межах неустойки.

Тобто неустойка підсилює дію засобів цивільно-правової відповідальності, робить їх достатньо визначеними, перетворюючи в необхідний, так би мовити, невідворотний наслідок правопорушення.

Отже, неустойка стає оперативним засобом реагування в разі порушення або неналежного виконання зобов'язання, яким можна скористатись, щойно було порушено зобов'язання, не чекаючи на викликані ним негативні наслідки.

Зокрема, задля прагнення учасників зобов'язання до дійсно оперативного, негайного використання свого права на неустойку для неї встановлено спеціальний скорочений строк позовної давності: позовну давність в один рік застосовують до вимог про стягнення неустойки (штрафу, пені) (п. 1 ч. 2 ст. 258 ЦК України).

Дійсно, неустойка є зручним й ефективним засобом захисту прав та інтересів кредитора внаслідок неналежного виконання зобов'язання, проте варто звернути увагу, що навіть за таких умов неустойка повинна "не карати" боржника, а спонукати його до належного виконання зобов'язання.

Верховний Суд у постанові від 04.02.2020 р. у справі № 918/116/19 наголошує, що неустойка має на меті насамперед стимулювати боржника до виконання основного грошового зобов'язання та не може становити непомірний тягар для споживача й бути джерелом отримання невиправданих додаткових прибутків для кредитора.

Також, передбачаючи в договорі відповідальність у вигляді неустойки, важливо пам'ятати про особливості її стягнення в умовах воєнного стану.

Зокрема, згідно з Прикінцевими та перехідними положеннями Цивільного кодексу України в період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та у тридцятиденний строк після його припинення або скасування в разі прострочення позичальником виконання грошового зобов'язання за договором, відповідно до якого позичальнику було надано кредит (позику) банком або іншим кредитором (позикодавцем), позичальник звільнений від відповідальності, установленної ст. 625 ЦК України, а також від обов'язку сплати на користь кредитодавця (позикодавця) неустойки (штрафу, пені) за таке прострочення.

Передбачені відповідними договорами неустойка (штраф, пеня) й інші платежі, нараховані включно з 24 лютого 2022 року за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) за такими договорами, підлягають списанню кредитором (позикодавцем).

Отже, штрафні санкції – це ефективний механізм захисту кредитора від недобросовісного виконання зобов'язання боржником. Проте під час застосування відповідної штрафної санкції потрібно зважати на її стимулюючий характер й особливості стягнення в умовах воєнного стану за окремими видами договорів.

© ТОВ "ІАЦ "ЛІГА", ТОВ "ЛІГА ЗАКОН", 2025

У разі цитування або іншого використання матеріалів, розміщених у цьому продукті ЛІГА:ЗАКОН, посилання на ЛІГА:ЗАКОН обов'язкове. Повне або часткове відтворення чи тиражування будь-яким способом цих матеріалів без письмового дозволу ТОВ "ЛІГА ЗАКОН" заборонено.

© ТОВ "Інформаційно-аналітичний центр "ЛІГА", 2025

© ТОВ "ЛІГА ЗАКОН", 2025